

Costache Negruzzi

Alexandru Lapusneanul-nuvela istorica

Costache Negruzzi este un deschizator de drumuri in literatura romana, fiind totodata publicist, traducator, poet, dramaturg, prozator, filolog. El este creatorul nuvelei istorice romanesti si primul scriitor modern din Moldova.

Nuvela prezinta un episod din istoria Moldovei, in fragmente simetrice, cu o gradatie dramatica si de o maxima concentrare. - cei cinci ani ai celei de-a doua domnii a lui Alexandru Lapusneanul (1564-1569).

Punctul de plecare al nuvelei se afla in "Letopisetul" lui Grigore Ureche, fara nici o intentie insa de "reconstituire" istorica. Limitele acesteia sunt ale verosimilului artistic si mai putin ale adevarului istoric.

Actiunile lui Lapusneanu sunt puse in slujba mentinerii si cresterii autoritatii domnitorului, in interesul tarii, impotriva marii boierimi feudale framantate de intrigi si de lupte pentru domnie.

In componenta nuvelei intra patru capitole, fiecare avand cate un motto semnificativ si rezumativ, totodata. Astfel, "Daca voi nu ma vreti, eu va vreau...", se refera la conflictul anuntat inc din expozitiune, dintre Lapusneanu si boierii sustinatori ai lui Stefan Tomsa. Cel de-al doilea capitol, al carui motto este: "Ai sa dai sama, Doamna!", starneste interventia damnei Ruxandra in a tempera conflictul generator de ura si razbunare. "Capul lui Motoc vrem..." reprezinta punctul culminant al nuvelei, gradat in trei tablouri: cuvantarea ipocrita a domnitorului in biserica din Suceava, ospatul de la palatul domnesc si uciderea celor 47 de boieri, dupa care urmeaza "dreptatea" facuta multimii prin sacrificarea lui Motoc. Ultimul capitol, "De ma voi scula, pre multi am sa popesc si eu" este al finalului tragediei si al deznodamentului, totodata, prin moartea lui Lapusneanu otravit de boierii Spancioc si Stroici cu complicitatea domnitei Ruxandra si a mitropolitului Teofan.

Subiectul urmeaza o desfasurare ascendenta si o clasica evolutie a momentelor.

In centrul nuvelei, Negruzzi il aseaza pe Domnul Moldovei, toate celelalte personaje sau fapte fiind orientate spre reliefarea personalitatii acestuia.

Apreciat constant drept un erou romantic, prin calitati de exceptie si defecte extreme, construit pe baza antitezei romantice, Alexandru Lapusneanul este un personaj complex, bine individualizat. Negruzzi pune oamenii sa vorbeasca si sa se miste, povesteste unele evenimente, descrie cateva tablouri, si formuleaza, din cand in cand, dar in termeni succinti si cu multa rezerva, judecati de valoare asupra personajelor sale si a situatiilor in care se gasesc. Printre toate aceste mijloace, spre deosebire de cronica lui Ureche, scena dramatica dialogata domina ansamblul compozitiei. Povestirea nu intervine decat pentru a infatisa evenimente care pregatesc si explica scenele de dialog.

Negruzzi insoteste replicile dialogului de observatii asupra fizionomiei personajului, care reflecta trairile sale interioare. ("...a carui ochi scanteiara ca un fulger"). Interogatiile si exclamatiile Lapusneanului, retezarea taioasa a vorbelor interlocutorului sau, succesiunea rapida a raspunsurilor, exprima ritmul starii sale sufletesti. Vorbirea lui devine dramatica, traita la cote inalte ale simtirii omenesti.

Cu o intuitie psihologica notabila, Negruzzi isi lasa personajul sa se delantuie intr-o furie si o manie tulburatoare, dezvaluind paroxismul momentului trait prin amanunte fizionomice: "Radea; muschii i se suceau in rasul acesta, si ochii lui hojma clipeau".

Lapusneanul dovedeste o cunoastere sigura asupra oamenilor, dar si o abilitate politica remarcabila, crutandu-l pe Motoc pentru ca ii este "trebuit" ca sa se mai usureze de "blestemarile norodului". Scena aceasta adauga alte trasaturi portretului domnitorului: luciditate, duritate si ironia.

În deschiderea celui de-al treilea capitol (punctul culminant al nuvelei) cititorul este prevenit despre dramatica derulare a faptelor ce vor urma: "împotriva obiceiului său, Lapusneanul, în ziua aceea, era îmbrăcat...". Domnitorul, ca un mare actor, își regizează, astfel, scena, urmărind cu atenție reacțiile celorlalți. Stăpan al artei disimulării, el dovedește inteligență, tact, dar mai ales un echilibru interior desăvârșit.

Lupta dintre boieri și slugile înarmate ale Lapusneanului alcatuiește o secvență scurtă, în care mișcarea se epuizează fără comentarii, văzută de la distanță, într-un decor redus la minim.

Cinismul, sângele rece, comportamentul față de Motoc, dezvăluie o față diabolică a domnitorului.

Pentru prima dată în literatura română, Negruzzi surprinde psihologia colectivă. Multimea adunată la poarta curții domnești "se întărită de mult în mai mult". Dezorientată, nesciind să-și exprime doleanțele, "prostimea rămase cu gura cascătă... Venise fără să știe pentru ce au venit și ce vrea. Începu a se strânge în cete, cete și a se întreba unii pe alții ce să ceară". Apoi, ca într-un suvoi, toate glasurile "se făcuseră un glas" și el striga: "Capul lui Motoc vrem".

Stilul narării faptelor este obiectiv. Rareori intervine autorul, cu câte un calificativ ("marsavul", "curtezan", "ticalosul"). Predomina naratiunea și dialogul pe fondul realist al acțiunii. Prin reconstituirea istorică, prezentarea unui erou de excepție, utilizarea antitezei, nuvela aparține romantismului. Însă obiectivitatea stilului, și sobrietatea lui, concizia, sunt trasături clasiciste ale nuvelei. Limbajul, cu elemente de factură populară, este expresiv ("a sugui", "gloata", "norod", "să facă din tantar armasar").

Lapusneanul nu este un model, ci un tip de domnitor crud, ce devine un simbol al tiraniei.

Sotia sa, Doamna Ruxandra ocupă un rol minor. Prin firea ei slabă, firavă, lipsită de hotărâre și personalitate, înclinată să asculte pe alții, miloasă, ea este totuși fiica, sora și soția de domn. Doamna Ruxandra este un instrument, atât al sotului, cât și al lui Spâncioc, care se folosește de slăbiciunea ei temperamentală în otrăvirea Lapusneanului.

Vornicul Motoc e tipul intrigantului politic, inteligent și abil, care vinde domn după domn, cu o slugarnicie ce-l dezgustă și pe Lapusneanu. Cu o ură și un dispreț total față de popor, el este un personaj mult mai malefic decât domnitorul.

Cuviosul Teofan îndeamnă cu amabilitate pe Doamna Ruxandra să-și ucidă sotul, lăsând în seama lui Dumnezeu hotărârea pe care aceasta o va lua, dar se pregătește în același timp, pentru instalarea noului domn.

Eroii, începând cu Alexandru și terminând cu gingașa Doamna Ruxandra sunt victime și calai în același timp.

Naratiune în proză (uneori și în versuri), cu un singur fir epic, urmărind un conflict unic, concentrat în care personajele, nu prea numeroase sunt caracterizate succint, în funcție de contribuția lor la desfășurarea acțiunii, nuvela "Alexandru Lapusneanu" poate fi considerată reprezentativă genului din care face parte.